

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת בראשית תשפ"א

המוסר שכשאדם היה ברפיון ומתחזק מחמת יראת ה', הרי הוא כבריאה חדשה, לעומת מצבו הקודם. וע"פ זה פירשו על דרך הדרוש הטעם שנקרא יראת "שמים", דכמו שהשמים אע"פ שנבראו כבר קודם לכן, מ"מ בזמן שנתחזקו נחשב לבריאה חדשה, כך האדם שמתחזק ביראת שמים נהיה בריאה חדשה.

ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים (א' ט"ז)

פירש רש"י שוים נבראו, ונתמעטה הלבנה על שקטרגה ואמרה אי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד ע"כ. יש לעיין אם בתחילה ג"כ השמש האירה ביום והירח בלילה, או רק אחר שנתמעט הירח אז השמש ביום והירח בלילה, והנה ממה שאמרה הלבנה אין שני מלכים משתמשים בכתר אחד, היה נראה ששניהם שימשו באותו הזמן, ועוד דאם החמה היתה אמורה לשמש ביום והלבנה בלילה, היאך היה ניכר בין יום ללילה, אם הירח לא היה מתמעט, וכ"כ באור החיים (פסו"י"ד) וז"ל עוד נראה בהעיר עוד, אומרו להבדיל בין היום ובין הלילה אם המאורות שוים הם ואחד ישמש ביום ואחד ישמש בלילה במה יוכר לילה מיום כיון שלילה כיום יאיר עכ"ל. אולם מאידך צ"ב דבפשוט נראה שכל השינוי היה שהירח נתמעט, ולא משמע דנשתנה תפקידה מהיום ללילה, [ועיין בחולין (דף ס:) דהקב"ה רצה לפייס את הלבנה ואמר לה לכי ומשול ביום ובלילה, אמרה ליה שרגא בטיהרא מאי אהני].

לכס יהיה לאכלה (א' כ"ט)

פירש רש"י השוה להם וכו' ולא הרשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר וכו', בתוס' בסנהדרין (דף נ:.) כתבו דמה שנאסר להם בשר היינו להרוג ולהמית, אבל מתה מאליה מותר לאוכלה, [וע"פ זה מיישבים תוס' הא דנאסר לאדם הראשון אבר מן החי, והא בלאו הכי אסור להם בשר, דנפק"מ במתה מאליה, דאין איסור בשר ומ"מ אסור משום אבר מן החי]. ויש לעיין האם האיסור הוא להמית בהמה, או שהאיסור הוא לאכול בהמה שהמיתוה, והנה בסנהדרין (דף נט:) פריך [אהא דאמרינן דהיה אסור להם בשר], והא כתיב ורדו בדגת הים, ומשני למלאכה, ופריך דגים בני מלאכה ניהו, ומשני אין כמו הנהיג בעיזא ושיבוטא, ולכאוי קשה אמאי לא משני בפשיטות דרדו בדגת הים לעור ולעצמות, שמותר להורגם בשביל העור והעצמות [לעשות מהם כלים וכדו'], ומוכח דהאיסור הוא להמית, וא"כ גם להמית שלא לצורך אכילה אסור, אלא דלפי זה צ"ב היאך למך היה צד חיות כמבואר בתנחומא, הא גם אם נימא דצדס לעורס, הא נתבאר דגם זה אסור וצ"ע, ועיי' בערוך לנר בסנהדרין (שם) מה שכתב בזה.

בגמ' סנהדרין (שם) פריך אהא דאמרינן דנאסר להם בשר, מהא דתניא דאדם הראשון היה מיסב בגן עדן והיו מלאכי השרת צולין לו בשר וכו' הציץ בו נחש ונתקנא בו, והקשה המהרש"א דלדברי התוס' מאי פריך נימא דאיירי במתה מאליה, וביאר בחנוכת התורה דהנה הגמ' הביאה סיפא דברייתא דהציץ בו נחש, אף שלכאוי אין זה שייך לעיקר הקושיא, והיינו לומר דבהכרח שהיה קודם שאכל מעץ הדעת, ואז עדיין לא נקנסה מיתה אף על בעלי חיים, וא"כ בהכרח שלא איירי בבשר בהמה שמתה מאליה, ושפיר פריך היאך הותר לו.

ויכלו השמים והארץ וכל צבאם (ב' א')

איתא בשבת (דף ק"ט:) כל המתפלל בערב שבת ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך וחטאתך תכפר ע"כ, משמע שאומרים לו כן כיון שע"י אמירת ויכולו מתכפר לו חטא, וצ"ע באיזה חטא איירי, וכתב בשלטי גיבורים (שבת דף מד: מדפ"ה"ר) דכיון שאמירת ויכולו

בראשית ברא אלקים (א' א')

פירש רש"י דאין לפרש שבא להורות סדר הבריאה, והיינו שבתחילה ברא אלקים את השמים ואת הארץ, חדא דא"כ היה לו לומר בראשונה, ועוד דהרי המים היו קודם לשמים וארץ, ועל כרחך צ"ל דהכוונה היא דבראשית בריאת שמים וארץ והארץ היתה וגו' ויאמר אלקים וגו', או כמו שדרשו חז"ל בשביל התורה וכו'.

והרמב"ן פירש דבאמת בתחילה נבראו השמים והארץ, והם יסוד הבריאה, ובהם נכלל כל הבריאה, וגם התהו ובהו והחשך והמים הכל נכלל בבריאת שמים וארץ עי"ש.

עוד הביא הרמב"ן בשם המדרש (ב"ר א' ד') וז"ל "אמרו בזכות ג' דברים נברא העולם, בזכות חלה, בזכות מעשרות ובזכות ביכורים, אין ראשית אלא חלה שנאמר ראשית עריסותיכם, ואין ראשית אלא מעשרות שנאמר ראשית דגנך, ואין ראשית אלא ביכורים שנאמר ראשית ביכורי אדמתך" עכ"ל, מבואר שיש ג' מצוות שהם תכלית הבריאה, חלה, מעשרות וביכורים, וביאר באלשיך (פרשת כי תבא) הטעם דחשיבות מצות ביכורים משום גודל הכרת הטוב להקב"ה, דהקב"ה מספק לאדם את כל צרכיו, והאדם מכיר טובה ומביא לפניו ביכורים, ולמדנו מכאן גודל הענין של הכרת הטוב דהוא תכלית הבריאה.

וירא אלקים את האור כי טוב ויבדל (א' ד')

פירש רש"י אף בזה אנו צריכין לדברי אגדה, ראה שאין כדאי להשתמש בו רשעים והבדילו לצדיקים לעתיד לבוא, ולפי פשוטו כך פרשהו ראהו כי טוב ואין נאה לו ולחשך שיהיו משתמשים בעירבוביא, וקבע לזה תחומו ביום ולזה תחומו בלילה ע"כ. וצ"ב מאי טעמא הביא רש"י תחילה דברי האגדה, ואח"כ פירש כפשוטו, ולא פירש מתחילה כפשוטו.

ועיין בשפתי חכמים שהביא בשם המזרחי דמה שפירש רש"י כפשוטו הוא תמוה, דהיאך שייך שהאור והחושך שימשו בעירבוביא, והא חושך הוא העדר אור ולא שייך שיהיה מעורב עם אור, מבואר בדברי המזרחי שהבין שהאור והחושך שמשו בערבוביא בזמן אחד, אמנם יש מקום לומר דמעורבים הכונה שלא היה זמן מסויים לאור וזמן מסויים לחושך, אלא פעמים שימש האור ופעמים החושך.

עוד יש להעיר דמה שכתב בשפתי חכמים דחושך הוא העדר אור יש חולקים ע"ז, דבליקוטים מהגר"א וכן בפירושו בספר יצירה מבואר דהוא בריאה בפני"ע, אולם מצינו בכמה ראשונים דנקטו כדברי המזרחי, שהחושך הוא העדר אור, ועיין ברמב"ן כאן שפירש שמתחילה היה רק אור, [ומה שכתוב "וחושך על פני תהום" איירי בחושך אחר שהוא האש, ועיין ברמב"ן בפרשת בשלח (שמות י"ד. כ') שג"כ פירש שהחושך הוא אש], ואח"כ נתן אלקים מדה לאור, וזמן אפיסת האור הוא חושך, ומבואר להדיא שחושך הוא העדר אור.

וכ"כ ברמב"ן בחומש שמות (י. כ"ג) שחושך הוא העדר אור, והביא כן גם בשם הרמב"ם במורה נבוכים, וביאר שאף שהוא העדר אור, מ"מ מצינו בו לשון בריאה, וכדמצינו בסדר התפילה "יוצר אור ובורא חושך", ועיין בפרשת בא (י. כ"א) שהבאנו כן גם בשם הב"ח, [ועי"ש עוד בשם הגר"י ביאור ע"ד הדרש במה שאומרים בהגדה של פסח קרב יום אשר הוא לא יום ולא לילה, ע"פ דברי הגר"א דחושך הוא בריאה בפני עצמה, וזה יהיה מוכח לכל על ידי שיהיה מציאות של לא יום ולא לילה, וזהו שאמר רם הודע כי לך היום ואף לך הלילה, שגם הלילה הוא בריאה].

יהי רקיע (א' ו')

פירש רש"י שאע"פ שהשמים והארץ נבראו ביום הראשון, נתחזק הרקיע וקרש בשני מגערת הקב"ה בו וכו'. ויש ללמוד מכאן ע"ד

הוא עדות על שמים וארץ, ואם לא מעיד עובר על "ואם לא יגיד ונשא עונו", וזה מתכפר לו באמירת ויכולו.

ובדבריו מבואר להדיא שאמירת ויכולו היא עדות, וכן נראה במפרשים [עיי' במג"א ובביאור הגר"א (סי' רס"ח סעי' ז')] שדנו אם אפשר לומר בזה אחר זה, וכתבו דתלוי בפלוגתא דרבנן ורבי נתן בעדות (סנהדרין דף ל'), מבואר דהוא ממש עדות, אמנם ידוע שהתזו"א (או"ח סי' ל"ח סק"י) נקט שאינו עדות גמורה, וכתב שם שאין ראוי לקצר בתפילה בשביל אמירת ויכולו בציבור, [עיי"ש שתמה על הביאור הלכה (סי' רס"ח סעי' ז') שכתב לקצר], וכן כתב שאין להדר אחר שנים דיש לחוש דמחזי כמעמיד עדים על מעשה בראשית.

ויכל אלקים ביום השביעי (ב. ב.)

פירש רש"י מה היה חסר העולם מנוחה באה שבת באה מנוחה כלתה ונגמרה המלאכה. הגר"ז אמר שבשבת יש ב' דברים, מנוחה, ואיסור מלאכה, וביאר מה שאומרים בתפילה "ולא נתתו ה' אלוהינו לגויי הארצות", דקאי על האיסורי מלאכה, "וגם במנוחתו לא ישכנו ערלים" קאי על המנוחה.

ויברך אלקים את יום השביעי (ב. ב.)

איתא במדרש (בראשית רבה י"א. ב.) ברכו באור פניו של אדם, וקדשו באור פניו של אדם, לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת. ועיי' בבעל הטורים (ריש ויקהל) כתיב לעיל כי קרן עור פניו וסמך לו פרשת שבת, לומר שאינו דומה קירון פנים של שבת לשאר ימים, [ועיי' להלן ריש פרשת ויקהל].

כי לא המטיר (ב. ה.)

פירש רש"י ומה טעם לא המטיר, לפי שאדם אין לעבוד את האדמה ואין מכיר בטובתן של גשמים, וכשבא אדם וידע שהם צורך לעולם התפלל עליהם וירדו וצמחו האילנות והדשאים ע"כ. מבואר שהמטר תחילת בריאתו ע"י תפילת האדם, ובזה מבואר מה שכתוב (דברים י"א. י"ז) "וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים ולא יהיה מטר", דכיון שהמטר בא ע"י האדם, לכך כשנתקלל האדם לא יהיה מטר.

לא טוב היות האדם לבדו אעשה לו עזר כנגדו (ב. י"ח)

פירש רש"י זכה עזר לא זכה כנגדו, וצ"ב בשלמא זכה עזר הרי זה שייך ללא טוב היות האדם לבדו, אבל לא זכה כנגדו, לכאוי אין זה שייך דוקא לאשה, דהרי יש הרבה עונשין למי שלא זכה, ובפשטות מדה היא שכשנותנין לאדם דבר טוב לעבוד את ה', והוא אינו משתמש בו לטוב, הרי זה נהפך עליו לרע.

ואפשר לומר באופן אחר, דהנה רש"י פירש לא טוב היות האדם לבדו, שלא יאמרו שתי רשויות הן, הקב"ה יחיד בעליונים וכו' וזה בתחתונים, וא"כ אפשר לומר דיש שני דרכים להראות שאינו יחיד, אם זכה הרי ע"י זה שהוא צריך לעזר הוא מוכיח שאינו יחיד, ואם לא זכה הרי ההוכחה היא ממה שעומדת כנגדו ואינו יכול לה.

ולא תגעו בו (ג. ג.)

פירש רש"י הוסיפה על הציווי לפיכך באה לידי גירעון ע"כ. מבואר שידעה שה' אוסר לה לאכול אלא דהוסיפה על הציווי, וקשה דא"כ למה כשראתה שנגעה ולא מתה סברה שמותר גם לאכול, ונאמרו בזה הרבה פירושים.

ותקח מפריו ותאכל ותתן גם לאישה עמה (ג. ו')

הנה בנצ"ב כתב דהטעם דבת נעשית בת דעה בת י"ב שנה ואיש נעשה בן דעת בן י"ג, כיון שהאשה אכלה מעץ הדעת קודם לאיש, וצ"ב דבקרא לא נתפרש שאכלה קודם, וגם אם אכלה קודם הרי זה ברגע אחד ולא בשנה, ואפשר לומר דאיתא בסנהדרין (דף לח.): אמר ר"י שתיים עשרה שעות הוה וכו' חמישית עמד על רגליו וכו', שביעית נזדווגה לו חוה, נמצא שהיתה קטנה ממנו בשתי שעות, וא"כ אף שאכלו בבת אחת מ"מ הרי חוה היתה יותר קטנה, וביום הראשון כל שעה היה כמו זמן רב, ומשום הכי בת נעשית בת דעת שנה קודם לכן.

עלה תאנה (ג. ז')

פירש רש"י הוא העץ שאכל ממנו. ובסנהדרין (דף ע"ג) איתא דיש אומרים שהוא חיטה, וי"א שהוא גפן, וכן איכא מ"ד שהוא תאנה, ובני הרב שמעון שליט"א אמר שגפן תאנה וחטה הוא בגימטריא "תורה" [שהיא עץ הדעת].

ותפקחנה עיני שניהם וידעו כי עירומים הם ויתפרו עלה תאנה ויעשו להם חגרת וישמעו את קול ה' אלקים מתהלך בגן לרוח היום ויתחבא האדם ואשתו וגו' (ג. ז' ח')

הגר"ז מבאר דאחר שנפקחו עיני שניהם שמו להם חגורות לכסות את הערוה, אמנם אח"כ כשהקב"ה התהלך בגן היו צריכים לכסות את כל גופם, כעומד לפני המלך [כמבואר בברכות (דף כה.)], לכך התחבאו.

ולאדם אמר וגו' ארורה האדמה בעבורך בעצבון תאכלנה וקוץ ודרדר תצמיח לך וגו' עד שובך אל האדמה כי ממנה לקחת כי עפר אתה ואל עפר תשוב (ג. י"ז י"ט)

מובא מהגר"א דאל עפר תשוב אין זה קללה, אלא לאחר האכילה מעץ הדעת הרי זהו מצד המציאות המחוייבת שישוב אל העפר, והוכיח כן דאם היה קללה היאך נמלטו מזה חנוך ואליהו, וכן כתב לעיל על הפסוק כי ביום אכלך ממנו מות תמות (ב. י"ז), דאין זה מצד העונש אלא מצד המציאות, דאל"כ היה צריך להזכיר זאת כאן בקללות שימות, ולא הזכיר זאת להדיא, (חומש הגר"א).

ויאמר לא ידעתי השומר אחי אנכי (ד. ט')

בטעמא דקרא כתב דמכאן מוכח הדין דכל לא ידענא פשיעותא היא (ב"מ דף לה.), דמשמע דאם היה שומר אחיו הרי שפיר היתה תביעה עליו אי הבל אחיך, והעירו דלכאוי אין זה דמיון, דכאן שאמר איני יודע היכן הוא הרי פשיטא דהוה פשיעה, [דשמא הוא במקום שאינו שמור], אבל בשומר איירי אף ביודע שהניח באיזה מקום שמור, ומצד עצם השמירה אין פשיעה, ורק עתה אינו זוכר היכן הניחו, ולדין זה ליכא ראייה מהכא דחשיב פשיעה.

בן חמש מאות שנה (ה. ל"ב)

פירש רש"י אמר רב יודן מ"ט כל הדורות הולידו למאה שנה וזה הוליד לחמש מאות, אמר הקב"ה אם רשעים הם יאבדו במים ורע לצדיק זה, ואם צדיקים הם אטריח עליו לעשות תיבות הרבה, לכך כבש מעיינו ולא הוליד עד שיהיה בן ת"ק שנה ע"כ. והעירו למה לא סגי בתיבה אחת לכולם, ועוד מדוע אמר אטריח עליו הא כל אחד צריך לבנות לעצמו, וצ"ע.

בס"ד נותרה כמות מצומצמת מהספר

"רבד הזהב"

על פרשיות התורה והמועדים, מתורת רבינו ראש הישיבה שליט"א,

הכולל בתוכו וורטים, מאמרים, פשוט ועיון, לפי סדר פרשיות התורה והמועדים, משיעורים שנאמרו בישיבה"ק ארחות תורה ורובם פורסמו בגיליון השבועי.

ניתן להשיג בפל' 055-6777-668

כמו"כ התקבלה תרומה לבתי כנסת והיכלי הישיבות המעוניינים לקבל את הספר לאוצה"ס, לפרטים יש לפנות למספר הנ"ל.